TALLINNA ÜLIKOOL

Haapsalu kolledž

Liiklusohutuse õppekava

Tõnis Kattai

Sõiduõpetajate eetikakoodeksi vajadus Eestis. Olemasolevate sõiduõpetajate eetikakoodeksite analüüs

Rakenduskõrghariduse lõputöö

Juhendaja: MBA Tarmo Vanamõisa

Kaasjuhendaja: MA Mari-Liis Nummert

Haapsalu 2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS ... 3
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD ... 5
1.1. Uurimusküsimused ... 5
1.2. Teoreetiline taust ja varasemad uuringud ... 5
1.3. Uurimismetoodika ... 6
2. EETIKAKOODEKSI ROLL ... 9
2.1. Täiskasvanud koolitaja eetikakoodeks ... 10
3. PRAKTIKAD MUJAL MAAILMAS ... 12
3.1. Ühendkuningriigi praktika ... 12
3.2. Iirimaa praktika ... 13
3.3. Soome praktika ... 14
3.4. Läti ja Leedu ... 15
3.5. Eesti praktika ... 16
3.6. Eesti praktika võrdlus teiste riikidega ... 16
4. EETIKAKOODEKSI LOOMISE VAJALIKKUS ... 18
4.1. Eetikakoodeksi seos liiklusohutuse ja riskikäitumisega ... 19
5. SOOVITUSED SÕIDUÕPETAJATE EETIKAKOODEKSI LOOMISEKS JA RAKENDAMISEKS EESTIS ... 21
5.1. Sõiduõpetajate eetikakoodeksi võimalik struktuur ... 21
5.2. Koodeksi põhiväärtused Eesti kontekstis ... 22
5.3. Koodeksi rakendamine ja käsiraamatu vajalikkus ... 22
5.4. Vastutus, järelevalve ja sanktsioonid ... 23
5.5. Usaldusmärgis kui koodeksi rakendusvahend ... 24
5.6. Järeldus ... 24
KOKKUVÕTE ... 26
SUMMARY ... 27
ALLIKAD ... 28

SISSEJUHATUS

Mootorsõidukijuhi õpetaja (edaspidi sõiduõpetaja) roll liikluskultuuri kujundamisel on Eestis märkimisväärne – lisaks liiklusreeglite õpetamisele vahendatakse autokoolis õppijatele hoiakuid, väärtusi ja käitumisstandardeid, mis kanduvad üle igapäevasesse liiklusesse. Kutseoskuste kõrval kerkivad esile ka eetilised väljakutsed – liiklusohutuse esikohale seadmine majandusliku surve tingimustes, õpetaja-õpilase suhte piirid, hinnangu objektiivsus, võrdse kohtlemise printsiipide rakendamine ja huvide konfliktid. Mootorsõidukijuhtide õpetajatele kehtivad õigusnormid määratlevad kvalifikatsiooni ja õppekorralduse miinimumi, kuid ei pruugi pakkuda sõiduõpetajatele piisavat raamistikku tööalaste eetiliste dilemmade märkamiseks, ennetamiseks ja lahendamiseks.

Selles kontekstis kerkib küsimus, kas Eesti sõiduõpetajatel on vajadus ühtse, avalikult sõnastatud eetikakoodeksi järele, mis koondab professionaalsed väärtused ja põhimõtted, kujundab ühise arusaama professionaalsusest, vastutustundest ja õppija väärikuse austamisest ning toetab õpetajate enesereflekssiooni ja ühtlasemat õpetamiskvaliteeti. Eetikakoodeks ei ole pelgalt normatiivne dokument, vaid ka usaldusmehhanism ühiskonna ja eriala siseselt. See aitab ühtlustada standardeid, suurendada läbipaistvust ja pakkuda orientiire keerulistes olukordades, kus seadus ei anna üheselt mõistetavat vastust.

Eestis on mootorsõidukijuhi õpetaja kvalifikatsioon, koolitus ja õiguste andmise kord detailselt reguleeritud, ent need normid keskenduvad pädevustele ja menetlustele, mitte sõiduõpetaja kutse-eetikale (Riigiteataja, 2025). Kuna sõiduõpetajatel puudub ühtne kutse-eetika raamistik, sõltub eetiliste olukordade käsitlemine sageli asutuse sisekorras kehtestatud reeglitest ja käitumisnormidest, organisatsioonikultuurist, õpetaja professionaalsest ettevalmistusest, märkamis- ja analüüsivõimest. Ühiste kutse väärtuste ja põhimõtete puudumine tekitab professiooni-sisest ebaühtlust, raskendab sõiduõpetaja enesearengut ja -refleksiooni ja võib vähendada avalikkuse usaldust sõiduõpetajate vastu. Näiteks on Koor (2024) rakenduskõrghariduse lõputöös välja toodud, et õpilased vahetavad autokooli just sõiduõpetajate käitumise tõttu. Vajadus ajakohase, avalikult sõnastatud eetikakoodeksi järele tuleb eriti esile võrreldes muude ametitega haridusvaldkonnas, kus koodeksid juba täidavad professionaalse

orientiiri rolli, nagu näiteks õpetajate ja noorsootöötajate puhul (Eesti Õpetajate Liit, 2005; Eesti Noorsootöötajate Kogu, 2023).

Lõputöö eesmärk on kaardistada sõiduõpetajate eetikakoodeksi loomise vajadus Eestis võttes aluseks teiste riikide kogemus, hinnata koodeksi potentsiaalset lisandväärtust õpetamiskvaliteedile ja liiklusohutusele ning võrrelda leidusid teiste haridusvaldkondade koodeksitega. Töö tulemusena antakse empiiriliselt põhjendatud soovitused koodeksi põhimõteteks ja rakendusloogikaks, mis toetuksid kehtivale regulatiivsele raamile ning Eesti haridusvaldkonna eetikadokumentide loomisekogemusele. (Õpetaja eetikakoodeks, 2026)

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Uurimusküsimused

Rakenduskõrghariduse töös on püstitatud kolm uurimisküsimust:

- Mis on eetikakoodeks ja selle kasutusala erinevatel professioonidel?
- Millised eetikadokumendid reguleerivad sõiduõpetajate tööd teistes riikides?
- Kuidas võiks eetikakoodeks panustada sõiduõpetajate professionaalsesse arengusse?

1.2. Teoreetiline taust ja varasemad uuringud

Kutse-eetika hõlmab endas väärtuste, normide ja põhimõtete kogumit, mis suunavad professionaalset käitumist ning aitavad reguleerida spetsialisti ja tema klientide, kolleegide ning ühiskonna vahelisi suhteid. Kutse-eetika eesmärk on tagada teenuse kvaliteet, kaitsta klientide õigusi ning toetada kutse-ala esindaja professionaalse identiteedi kujunemist (Banks, 2012). Eetikakoodeks on üks olulisemaid kutse-eetika rakendamise vahendeid. Eetikakoodeks sisaldab kirjalikult sõnastatud põhimõtteid ja juhiseid, mis aitavad langetada otsuseid eetiliselt keerulistes olukordades. Lisaks sellele toetab eetikakoodeks organisatsioonide ja kutsealade usaldusväärsust ning aitab kujundada ühtseid professionaalseid standardeid (Frankel, 1989). Eetikakoodekseid kui professionaalse eetika raamistikke rakendatakse tihtipeale valdkondades, kus ameti esindajad töötavad inimestega ja kus nende tegevused või käitumine võib otseselt mõjutada inimeste turvalisust, arengut või heaolu ja seda kõike sisaldab ka sõiduõpetaja töö (Sutrop, 2016).

Liiklusohutus ei sõltu ainult liiklejate tehnilistest oskutest vaid ka nende hoiakutest ja väärtustest. Sõiduõpetajal on oluline roll oma õpilaste liiklusalaste väärtuste ja hoiakute, turvalise liikluskäitumise ja -keskkonna kujundamisel. Õpetaja professionaalne käitumine ja väärtushoiakud võivad mõjutada õppija suhtumist liiklusreeglitesse ning vastutustunnet liikluses. Eetikakoodeksi olemasolu võib toetada ühtsete väärtuste ja käitumisstandardite kujunemist, mis omakorda võib mõjutada liikluskultuuri ja selle arengut.

Koor (2024) toob välja, et põhjuseid, miks vahetatakse õpetajat või autokooli on mitmeid. Suurim roll selles on õpikeskkonna loojal ehk õpetajal. Koor osutab, et kõige sagedasem põhjus õpetaja vahetamiseks oli õpetaja ebameeldiv käitumine – näiteks karjumine ja närvilisus.

Samuti on paljud õpilased lahkunud tunnist nuttes või näinud teisi õpilasi, kes nutavad või kelle peale karjutakse. Esmakordne kogemus sõiduõpetajaga mõjutab otseselt õpilaste valmidust õppida. Uuringus järeldas Koor, et just õpetaja tõttu tekib osadel õpilastel hirm liikluse ja autojuhtimise vastu. (Koor, 2024)

Sutropi (2016) sõnul vajatakse eetikakoodekseid, et lahendada erinevatel elualadel tekkivaid eetilisi probleeme ja dilemmasid. Sõiduõpetaja töös võib selliseid dilemmasid ja probleeme ette tulla päris sageli – näiteks, mis hetkel on füüsiline kontakt õpilasega lubatud, milline suhtlusstiil õpilasega on vastuvõetav ja milline mitte. Kutse-eetika väärtuste ja põhimõtete sõnastamine kirjaliku koodeksina piiritleb kutse-ala esindajate väärtusruumi ja annab orientiiri, kuidas keerulistes olukordades käituda ja neid lahendada, aga pakub ka kutse-alal töötavatele inimesele kui ka alustajatele võimaluse enesereflekssiooniks ja -arenguks.

Uurimistöö teoreetiline raamistik toetub seisukohale, et sõiduõpetajate kutse-eetika mõjutab õppeprotsessi kvaliteeti ja seeläbi ka liiklusohutust. Raamistik seob omavahel kutse-eetika käsitlused (Banks, 2012; Sutrop, 2016), õpetamise kvaliteedi ja eetilise õpetamise kontseptsioonid ning liiklusohutuse kujundamise põhimõtted, mille kohaselt ei piisa üksnes tehniliste sõiduoskuste omandamisest vaid oluline on ka hoiakute ja vastutustunde kujundamine. Eetikakoodeksit käsitletakse selles raamistikus vahendina, mis aitab sõnastada ja kinnistada professionaalseid väärtusi ja käitumisnorme, mis omakorda suunavad sõiduõpetaja igapäevast õpetamispraktikat. Eetiliselt läbimõeldud õpetamine toetab õppijate teadlikkust, vastutustunnet ja turvalise liikluskäitumise kujunemist ning seob sõiduõpetaja töö laiemalt liiklusohutuse arendamisega (Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2024).

1.3. Uurimismetoodika

Töö eesmärgist lähtuvalt kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi, sest uuritakse mootorsõidukijuhtide õpetajate kutse-eetika kujunemist, selle vajadust ja normatiivseid ning

väärtuslikke aspekte, mida ei ole võimalik mõõta kvantitatiivsete näitajate abil (Creswell & Creswell, 2018).

Andmete analüüsiks kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit, andmeanalüüsis kvalitatiivset sisuanalüüsi dokumentidele, mis võimaldab uurida kehtivaid õigusakte, juhendmaterjale, eetikakoodekseid, „hea käitumise tavasid“ ja muid autojuhiõppe valdkonda reguleerivaid või suunavaid dokumente. Dokumendianalüüs võimaldab võrrelda erinevaid professionaalseid ning regulatiivseid lähenemisi ja tuvastada mootorsõidukijuhi õpetaja kutse-eetika kujundamisega seotud põhimõtteid ja praktikaid (Bowen, 2009).

Uurimustöös kasutatakse avalikult kättesaadavaid dokumente, mis käsitlevad sõiduõpetajate tegevust, kutse-eetikat ning haridusvaldkonna eetikakoodekseid. Allikate valikul lähtutakse nende asjakohasusest, usaldusväärsusest ja seosest uurimisküsimustega.

Analüüsitavate dokumentide hulka kuuluvad:

- Eesti õigusaktid, mis reguleerivad mootorsõidukijuhi õpetaja kvalifikatsiooni, koolitust ja tegevust
- Eesti haridusvaldkonna eetikakoodeksid ja kutse-eetikat käsitlevad dokumendid
- Teiste riikide sõiduõpetajate kutse-eetikat käsitlevad dokumendid
- Valdkondlikud strateegiad, juhised ja erialased väljaanded.

Dokumentide valim on eesmärgipärane. Eesmärgipärase valimi kasutamine võimaldab keskenduda dokumentidele, mis sisaldavad uurimisprobleemi vaates olulist teavet ning aitab vastata uurimisküsimustele (Patton, 2015). Analüüsi valisin dokumendid, mis olid sisu poolest seotud uurimisteemaga ning sisaldasid infot kutse-eetika põhimõtete või rakenduspraktikate kohta.

Kuna mootorsõidukijuhi õpetaja kutse-eetikat ei ole varem Eestis uuritud, siis kasutan oma töös induktiivset sisuanalüüsi. Induktiivse lähenemise puhul kujunevad analüüsi kategooriad lähtuvalt uuritavast materjalist, mitte eelnevalt määratletud teoreetilise mudeli alusel. Selline analüüsi vorm sobib, kuna antud teemat ei ole varem põhjalikult käsitletud ja eesmärk on tuvastada uusi mustreid ja tähendusi (Elo & Kynkäs, 2008).

Uurimustöö usaldusväärsuse tagamiseks kasutatakse ametlikke allikaid ning võrreldakse erinevaid dokumentide käsitlusi. Mitme allika kasutamine võimaldab suurendada tulemuste usaldusväärsust ja vähendada uurija subjektiivsuse mõju (Bowen, 2009). Kuna töö põhineb avalikel dokumentidel, siis ei kaasne sellega isikuandmete töötlemist ega uuritavate õiguse riivet.

2. EETIKAKOODEKSI ROLL

Tartu Ülikooli eetikakeskuse koostatud raamatus „Eetikakoodeksid. Väärtused, normid ja eetilised dilemmad“ (2016) rõhutatakse, et huvi koodeksite koostamise vastu on viimasel ajal oluliselt kasvanud, kuid üha enam küsitakse ka, milleks neid üldse vaja on ja kuidas tagada, et koodeks ei jääks vaid deklaratiivseks tekstiks (Sutrop, 2016).

Raamat eristab selgelt moraali-, õigus- ja eetikakoodeksi norme ning näitab, et kuigi moraali- ja õigusnormid võivad sisult kattuda, siis need erinevad ulatuse ja jõustamistaseme poolest (Sutrop, 2016). Õigus annab kohustusliku miinimumi, mille rikkumisega kaasnevad formaalsed sanktsioonid, samas kui eetikakoodeks võib käsitleda ka kõrgemaid püüdlusi ja ideaalstandardeid, mida seadustesse ei ole võimalik või otstarbekas kirja panna (Sutrop, 2016). Sõiduõpetajate kontekstis tähendab see, et seadus võib reguleerida kvalifikatsiooni, koolitusmahtu ja formaalseid kohustusi, kuid koodeks saab sõnastada professionaalse hoiakuga seotud ootused – näiteks lugupidava suhtluse, võimu tasakaalustamise ja õppija parimatest huvidest lähtumise.

Kogumikus analüüsitakse ka seda, kellele ja millistel tingimustel eetikakoodeks üldse vajalik on. Ühe olulise kriteeriumina tuuakse esile ametid, kus tegutsetakse avaliku huvi kandjana ja kus professionaali otsustel on otsene mõju teiste inimeste heaolule ja usaldusele (Sutrop, 2016). Sellesse ritta paigutatakse näiteks arstid, õpetajad, poliitikud ja teised ametid, kelle tegevust ei saa hinnata üksnes formaalsete normide järgi, sest suur osa otsustest tehakse keerulistes, normidevahelistes olukordades (Sutrop, 2016). Mootorsõidukijuhi õpetaja sobitub sellesse mustrisse hästi: sõiduõpetaja mõjutab otseselt nii õppija turvalisust õppesõidu ajal kui ka õppija tulevast käitumist liikluses, mistõttu on usaldus, vastutus ja eetilised kaalutlused tema töös keskse tähtsusega.

Lisaks rõhutatakse, et eetikakoodeks ei toimi iseenesest, vaid vajab läbimõeldud väljatöötamist ja rakendamist. Sutrop (2016) toob välja, et toimiva koodeksi eelduseks on osaluslik koostamine, väärtuste läbiarutamine ning seotus organisatsiooni või kutsekonna laiemate väärtusarendusprotsessidega. Koodeks peab olema vahend, mis toetab liikmete eetilist kasvamist – aitab väärtusi sõnastada, nende üle arutleda ja neid keerulistes olukordades rakendada –, mitte üksnes nimekiri nõuete või keeldudega (Sutrop, 2016). Sõiduõpetajate puhul tähendab see, et

koodeksit ei tohiks näha ainult kontrollinstrumendina, vaid ka professionaalse enesereflesiooni ja ametialase identiteedi arendamise tööriistana.

Eetikakoodeksi üks keskne funktsioon on aidata professionaalidel tulla toime eetiliste dilemmadega, sealhulgas olukordadega, kus erinevad väärtused või kohustused lähevad omavahel konflikti. Raamatus tuuakse esile, et just dilemmade analüüs ja juhtumipõhine arutelu võimaldavad muuta koodeksi „elavaks dokumendiks“, mis toetab kaalutletud otsuste tegemist, mitte ei paku lihtsaid must-valgeid vastuseid. Selleks soovitatakse eetikakoodeksi koostamisel ja rakendamisel pöörata tähelepanu väärtuste ühisele läbiarutamisele, tüüpiliste dilemmade ja juhtumite kogumisele ning koodeksi sidumisele koolituste, aruteluvormide ja tagasisidepraktikatega, et koodeks ei jääks üksnes formaalseks tekstiks vaid toetaks süsteemselt professiooni eetilist refleksiooni. (Sutrop, 2016)

2.1. Täiskasvanud koolitaja eetikakoodeks

Täiskasvanute koolitaja/andragoogi kutse-eetikakoodeks rõhutab, et kõrgeimaks eetiliseks printsiibiks on üksikisiku väärikuse austamine ja inimõiguste kaitsmine. Koodeksi eesmärk on osundada olulistele väärtustele ning toetada koolitajaid eetiliste otsuste tegemisel olukordades, mida seadus või organisatsiooni reeglid ei kata piisava detailsusega (Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks, 2024). Olulisel kohal on õppijakesksus: koolitaja lähtub oma tegevuses õppija vajadustest, kohtleb õppijaid võrdselt sõltumata nende taustast ning hoiab kinni konfidentsiaalsusnõuetest.

Koodeks sõnastab eraldi koolitaja kohustused õppija ees, professionaalsuse hoidmisel ning suhtumisel kolleegidesse ja koostööpartneritesse. Õppija suhtes tähendab see muu hulgas, et koolitaja ei kuritarvita oma positsioonist tulenevat võimu, väldib ebavõrdset kohtlemist ja vägivalla vorme, ei loo sõltuvussuhteid ega kasuta õppijaid ära isikliku kasu saamiseks (Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks, 2024). Professionaalsuse hoidmise all rõhutatakse, et koolitaja viib läbi koolitusi oma pädevuse piires parimal võimalikul tasemel, on teadlik oma eksimisvõimalustest ning on valmis oma seisukohti revideerima, samuti tunneb oma pädevuspiire

ja hoidub nende ületamisest. See on otseselt ülekantav ka mootorsõidukijuhi õpetajatele, kes tegutsevad nii õpetaja kui ka autoriteedi rollis.

Kutsestandardites nimetatakse täiskasvanute koolitaja põhiväärtustena väärikust, ausust, sallivust, vastutust, avatud hoiakut ja inimest väärtustavat suhtumist. Standard rõhutab, et koolitaja „väärtustab täiskasvanud õppijat, järgib oma töös eetilisi norme ja konfidentsiaalsusnõudeid ning hoiab kutse mainet“ (Täiskasvanute koolitaja, tase 6, kutsestandard). Need põhimõtted on kooskõlas sõiduõpetaja tööga, kus õppija – sageli noor – on ühtaegu nii õpilase kui ka kliendi rollis ning sõltub õpetaja professionaalsusest ja usaldusväärsusest.

Täiskasvanute koolitaja eetikakoodeks rõhutab ka kolleegide ja koostööpartnerite austavat kohtlemist, valmisolekut juhtida tähelepanu ebaeetilisele käitumisele ning vältida halvustavaid kommentaare ja põhjendamatuid süüdistusi (Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks, 2024). Selline kollegiaalne vastutus ja eetilise kultuuri ühine hoidmine on oluline ka sõiduõpetajate puhul, kus autokoolide ja õpetajate omavaheline konkurents võib tekitada pingeid ning mõjutada otseselt õppijate kogemust ja turvalisust.

3. PRAKTIKAD MUJAL MAAILMAS

Euroopa riikide sõiduõpetajate kutse-eetika käsitlus varieerub riigiti, kuid mitmes riigis on eetilised põhimõtted sõnastatud kas eraldi eetikakoodeksi või professionaalsete standardite kaudu. Euroopa praktikate analüüsis võrdlen dokumentide ülesehitust, rakendusala (kas dokument on õiguslikult siduv või soovituslik) ja eesmärki ning seda, mis juhtub siis kui dokumendis toodut ei rakendata või selle vastu eksitakse. Selline võrdlus loob aluse hinnata Eesti süsteemi tugevusi ja puudusi ning tuvastada võimalikke arengusuundi.

3.1. Ühendkuningriigi praktika

Ühendkuningriigis on sõiduõpetajate kutse-eetika reguleeritud Tunnustatud sõiduõpetaja – (*Approved Driving Instructor)* eetikakoodeksi järgi. Koodeks jaguneb nelja kategooriasse :

- Instruktori isiklik käitumine – sätestab konkreetsed tegevused peamiselt vormis „väldib tegevusi“ või käitub professionaalselt. Nõuab, et sõiduõpetaja kohtleks õppijaid lugupidavalt, väldib nende alandamist, hirmutamist ja sobimatuid isiklikke suhteid ning ei kasuta näiteks mobiiltelefoni õppeprotsessi ajal.
- Äriasjad – kirjeldab, kuidas tuleb käsitleda lepinguid, tunde, makseid. Nõuab selget ja arusaadavat infot hindade, tundide arvu ja lisakulude kohta. Rõhutab ausust – ei tohi müüa põhjendamatult lisatunde.
- Reklaam – peab olema aus ja mitte eksitav. Nõuab, et kõik väited, nagu „parim kool“, „parim läbivusprotsent“ oleksid tõestatud ja mitte liialdatud.
- Kaebuste ja vaidluste lahendamine – sätestab, mida teha erimeelsuste korral. Toob välja, et erialaliidud või riiklik ühendus saab toetada kaebuste menetlemist kui pooled ise hakkama ei saa.

Seda peetakse raamistikuks, mida kõik sõiduõpetajad peaksid jälgima. Juhend on kokku lepitud Riiklike Ühenduste Strateegilise partnerluse (*National Associations Strategic Partnerhip)* ja Juhtide ja sõidukite standardite agentuuri *(Driver and Vehicle Standards Agency)* poolt. Eesti mõistes oleks siis tegemist nagu Transpordiameti ja autokoole ühendavate erialaliitude ühise kokkuleppega, mis Eestis hetkel puudub. Need, kes jälgivad antud koodeksit, saavad kasutad seda

reklaamina enda kodulehel, et õppijad teaksid, et tegemist on nii-öelda usaldusväärse autokooli/juhendajaga.

3.2. Iirimaa praktika

Iirimaal on kutse-eetika põhimõtted integreeritud sõiduõpetajate standarditesse ja juhendmaterjalidesse. Sõiduõpetaja käsiraamat (*Driving Instructor Handbook*) on käsiraamat sõiduõpetajatele, mis rõhutab, et tema roll hõlmab õppijate ohutuse tagamist, professionaalset suhtlemist nii õpilase, vanemate kui ka juhendajatega ja sõiduõpetaja peab looma õppija arengut toetava keskkonna. Käsiraamatus on kirjas, et tegemist on vabatahtliku tegevusjuhisega, aga kui sõiduõpetaja sellest kinni peab ja järgib, siis tuleb Liiklusohutusameti *(Road Safety Authority)* lehel selle koolitaja veebilehe taha spetsiaalne märge, mis on nagu kvaliteedimärgis. Iirimaa näitel jaguneb hea tava tegevusjuhend kolme kategooriasse:

- Isiklik käitumine – tuuakse välja, et sõiduõpetaja peab olema professionaalne, hoiab rahulikku, kannatlikku ja õppijakeskset suhtlusstiili, väldib karjumist, tunnistab õppijate erinevat õpitempot ja kohandab enda õpetamisviisi vastavalt.
- Äriline käitumine – tuleb oma dokumendid korras hoida, keelab varjatud kulud ja katteta lubadused nagu näiteks „garanteeritud eksami läbimine“.
- Tunni struktuur – sõnastab tunnile selge eesmärgi, seob selle varasemate oskustega. Kasutab õppijakeskseid ja *coaching*-ule sarnanevaid võtteid.

Iirimaa lähenemine näitab, et kutse-eetika võib olla edukalt integreeritud pädevusmudelisse ja koolitussüsteemi. Selline süsteem toetab õpetajate professionaalset arengut ja aitab siduda eetilised põhimõtted igapäevaste õpetamispraktikatega. Täpselt ei joonistu välja see, kuidas käsitletakse eetiliste normide rikkumist – tegemist on vabatahtliku tegevusjuhisega.

Eesmärk on pakkuda süsteemset raamistikku, mis aitab sõiduõpetajal mõista oma rolli, arendada õpetamisoskusi ja tegutseda turvaliselt, professionaalselt ja õppijakeskselt. Käsiraamat rõhutab, et sõiduõpetaja roll ei piirdu tehniliste oskuste edasiandmisega, vaid hõlmab ka õppija ohutuse

tagamist, vastutustunde ja riskitaju kujundamist ning austava, arengut toetava õpikeskkonna loomist (Road Safety Authority, 2023).

3.3. Soome praktika

Soomes reguleeritakse sõiduõpetajate tegevust peamiselt seadusandluse, juhiõppe õppekavaliste põhimõtete ja liiklusohutuse käsitlustega ning eraldiseisvat sõiduõpetajate eetikakoodeksit ei ole välja töötatud. Soome juhiõppe süsteem tugineb GDE-mudelile (*Goals for Driver Education*), mille keskne idee on, et ohutu juhtimine ei sõltu üksnes tehnilistest sõiduoskustest, vaid ka riskitaju, enesehindamise, vastutustunde ja hoiakute kujundamisest. Sellest tulenevalt on sõiduõpetaja roll Soomes sisuliselt laiem kui pelgalt sõiduvõtete õpetamine: õpetaja peab toetama õppija arengut ka nendel tasanditel, mis puudutavad sõidu eesmärke, otsustamist ja elustiiliga seotud riskitegureid. (Hatakka et al., 2002).

Dokumentide ülesehituse poolest erineb Soome lähenemine Ühendkuningriigi ja Iirimaa praktikast, kus eetilised põhimõtted on sõnastatud kas eraldi koodeksi või hea tava juhendina. Soomes on kutse-eetilised ootused põimitud juhiõppe eesmärkidesse ja õpetamisloogikasse. GDE-raamistik kirjeldab nelja hierarhilist tasandit: sõiduki valitsemine, liiklusolukordades toimetulek, sõidu eesmärgid ja kontekst ning elustiili ja isiksusega seotud tegurid; neid ristavad teadmiste ja oskuste, riski suurendavate tegurite ning enesehindamise mõõtmed (Hatakka et al., 2002). Selline ülesehitus tähendab, et õpetaja professionaalsus väljendub mitte ainult selles, mida ta õpetab, vaid ka selles, kuidas ta aitab õppijal riske märgata, oma käitumist analüüsida ja vastutustundlikke otsuseid teha.

Rakendusala seisukohast ei ole GDE-mudel eraldi õigusakt ega formaalne eetikakoodeks, vaid juhiõpet suunav teoreetiline ja pedagoogiline raamistik, mille mõju avaldub õppekavades, õpetamismeetodites ja liiklusohutuse eesmärgistuses (Hatakka et al., 2002). Praktikas tähendab see, et Soome süsteemis on eetilised põhimõtted seotud eelkõige õpetamise kvaliteedi ja liiklusohutuse saavutamisega, mitte eraldi koodeksi formaalse järgimisega. Kui sõiduõpetaja ei rakenda neid põhimõtteid, võib selle tagajärg väljenduda puudulikus riskitaju kujundamises, õppija nõrgemas enesehindamisoskuses ja väiksemas valmisolekus ohutuks liiklemiseks. Seega ei järgne

eetiliste põhimõtete eiramisele Soomes tingimata eraldi koodeksirikkumise menetlust, kuid selle mõju avaldub õpetamise kvaliteedis ja liiklusohutuse eesmärkide saavutamises, mis on kogu süsteemi keskne mõõdupuu.

Soome Transpordi- ja Kommunikatsiooniameti juhendmaterjalides on välja toodud, et sõiduõpetaja peab:

- Tagama õppijate ohutuse
- Tegutsema professionaalselt ja vastutustundlikult
- Looma õppijakeskse ja turvalise õpikeskkonna.

3.4. Läti ja Leedu

Läti ja Leedu näited näitavad, et sõiduõpetajate kutse-eetika ei ole alati sõnastatud eraldi eetikakoodeksina, vaid on põimitud kvalifikatsiooni-, koolitus- ja ohutusnõuetesse. Leedus sätestab sõiduõpetajate ettevalmistuse, kogemuse ja tervisenõuded näiteks „Description of requirements for driving schools“, mis eeldab, et õpetaja omab asjakohast haridust ja erialast koolitust, piisavat sõidukogemust ning tervislikku seisundit, mis võimaldab tagada õppijate ohutuse (Lietuvos transporto saugos administracija, 2021). Sellest saab järeldada mitmeid kutse-eetilisi kohustusi, nagu professionaalse pädevuse hoidmine, vastutustundlik suhtumine õppija turvalisusse ja oma pädevuspiiride teadvustamine – kuigi neid ei nimetata otsesõnu „eetikakoodeksiks“, täidavad need sisuliselt sama raamistikufunktsiooni.

Lätis kirjeldatakse sõiduõpetajate rolli ja koolitusnõudeid Euroopa MERIT projekti lõpparuandes, kus rõhutatakse, et õpetaja ettevalmistus peab katma lisaks sõiduoskusele ka kõrgema tasandi eesmärke, nagu riskitaju, hoiakud ja vastutustunne, ning toetuma mitmekesistele *coaching*'ut sisaldavatele õpetamismeetoditele (CIECA, 2007). See tähendab, et sõiduõpetajalt eeldatakse õppijakeskset ja reflektiivset õpetamisstiili, mis austab õppija väärikust ja edendab turvalist liikluskäitumist – taas ilma, et neid põhimõtteid vormistataks eraldi eetikakoodeksina. Eesti kontekstis annab see aluse käsitleda sõiduõpetaja eetikakoodeksit kui vahendit, mis teeks Läti ja Leedu praktikas pigem hajusalt esinevad normid nähtavamaks, süsteemsemaks ja õppijatele arusaadavamaks.

3.5. Eesti praktika

Eesti õigusruumis määratleb mootorsõidukijuhi õpetaja rolli ja ettevalmistuse eelkõige majandus- ja taristuministri määrus „Mootorsõidukijuhi õpetaja kvalifikatsiooni nõuded, õpetajakoolituse ja õpetaja täienduskoolituse korralduse nõuded ning mootorsõidukijuhi õpetamise õigust tõendava tunnistuse taotlemise, väljastamise ja kehtetuks tunnistamise kord“ (Majandus- ja taristuminister, 2020). Määrus sätestab, milline haridus, sõidukogemus ja terviseseisund on õpetaja kutsealale sisenemiseks vajalikud, ning kirjeldab õpetaja teadmisi ja oskusi, rõhutades muu hulgas liiklusalaste õigusaktide tundmist, juhi psühhofüsioloogilise seisundi mõju liiklusohutusele ning ohutu, teisi liiklejaid arvestava liikluskäitumise kujundamist. Seega raamib seaduslik kvalifikatsiooninõuete kogum lisaks tehnilisele pädevusele ka õpetaja vastutust liiklusohutuse ja õppijate hoiakute kujundamise eest, mis on sisuliselt kutse-eetiline vastutus hoolika ja turvalist liikluskäitumist toetava õpetamise eest.

Samas keskenduvad kehtivad normid peamiselt formaalsetele pädevustele ja protseduuridele (koolitusmaht, kategooriate kaupa nõutavad oskused, tervisetõendite olemasolu), jättes hulgaliselt ruumi õpetaja isiklikule tõlgendusele sellistes olukordades nagu suhtlusstiil õpilasega, huvide konfliktid või majandusliku surve ja ohutuse tasakaalustamine. Sellest tulenevalt ei täida määrus üksi erialase eetikakoodeksi rolli, vaid loob pigem miinimumraami, millele võiks toetuda erialaliidu või professionaalse kogukonna poolt koostatud sõiduõpetajate eetikakoodeks, mis sõnastab selgemini suhtumise õppijasse, võrdse kohtlemise, piiride seadmise ja enesereflesiooni põhimõtted. See omakorda aitaks muuta seadusega ette antud kvalifikatsiooninõuded nähtavaks moraalseks standardiks igapäevases õppetöös ning suurendaks läbipaistvust ja usaldust sõiduõpetajate ameti suhtes.

3.6. Eesti praktika võrdlus teiste riikidega

Euroopa näidetest väljendub, et sõiduõpetajate kutse-eetikat saab raamida väga erinevalt nii dokumentide ülesehituse, rakendusala kui ka eesmärgi mõttes. Ühendkuningriigi ja Iirimaa praktikas on eetilised põhimõtted sõnastatud selge struktuuriga juhistena, mis jagunevad isikliku käitumise, äritegevuse, reklaami ning kaebuste lahendamise kategooriasse ja mille järgmine on vabatahtlik, kuid seotud professionaalse maine ja usaldusväärsuse kujundamisega. Soomes, Lätis

ja Leedus on eetilised ootused pigem lõimitud juhiõppe eesmärkidesse, kvalifikatsiooni- ja ohutusnõuetesse ning pädevusmudelisse, mistõttu täidab eetikakoodeksi rolli kogu süsteemi ülesehitus, mitte üks konkreetne dokument. Eesti olukord sarnaneb viimasele variandile – õigusruum määratleb selgelt õpetaja kvalifikatsiooni, vastutuse ja liiklusohutuse eesmärgid, kuida jätab suure osa suhtlus-, äri- ja reklaamieetika küsimustest õpetaja ena tõlgendada. Selline võrdlus osutab, et Eesti süsteemi tugevuseks on sidus ja õiguslikult selge miinimumraam, kuid võimalik arengusuund on eraldi eetikakoodeksi või hea tava juhendi loomine, mis muudaks olemasolevad normid õppijale nähtavamaks, täpsustaks õpetaja käitumisootusi ning kirjeldaks selgemalt, millised tagajärjed on eetiliste põhimõtete eiramisel. Kasu eetikanormide järgijale võiks olla vastavalt Ühendkuningriigi ja Iirimaa näitele märgis, mida saab koolitaja enda kodulehel kasutada, et nemad järgivad eetikakoodeksit. See annaks ka õppurile mingi arusaama, milline käitumine on sõidutunnis vastuvõetav ja milline mitte.

4. EETIKAKOODEKSI LOOMISE VAJALIKKUS

Eetikakoodeksite käsiraamatu autor Aive Pevkur (2018) toob Kohtunike eetikakoodeksi näitel välja, et eetikakoodeksi tegelik väärtus ei seisne üksnes põhimõtete sõnastamises, vaid nende praktilises rakendamises kutseala igapäevases toimimises. Pevkur (2018) rõhutab, et kui koodeksit aktiivselt ei kasutata, selle alusel ei koolitata ega hinnata kutsealast käitumist, jääb see deklaratiivseks ega toeta piisavalt eetiliste otsuste tegemist. Samuti osutab analüüs, et koodeksit tuleb käsitleda osana laiemast eetika juhtimise süsteemist, kuhu kuuluvad nii koolitus, tõlgendamine, nõustamine kui ka tagasiside andmine kutsekogukonnale.

Pevkuri (2018) käsitlus on oluline ka sõiduõpetajate eetikakoodeksi vajaduse põhjendamisel. Tema analüüsist ilmneb, et õigusnormid ja üldised kutsenõuded ei kata alati olukordi, kus professionaal peab tegema eetilise kaalutluse alusel otsuseid või lahendama rolliga seotud dilemmasid. Seetõttu võiks ka sõiduõpetajate puhul eetikakoodeks toimida vahendina, mis aitaks selgemini sõnastada kutsealased väärtused, vähendada tõlgenduste ebaühtlust ning toetada usaldust eriala ja selle esindajate vastu.

Noorsootöö eetikakoodeksite võrdlev analüüs Eestis, Austraalias ja Islandil rõhutab, et eetikakoodeksid ei ole ainult normatiivsed tekstid, vaid praktilised töövahendid refleksiivse praktika toetamiseks. Corney jt (2022) näitavad, et koodeksid aitavad luua ühist professionaalset raamistikku, mis seob väärtused, käitumisstandardid ja igapäevase otsustamise ning toetab noorte turvalisust ja teenuste kvaliteeti. Koodeksid sõnastavad muu hulgas noortekesksuse, konfidentsiaalsuse, hoolsuskohustuse („ei tee kahju“), sotsiaalse võrdsuse ja pideva professionaalse arengu põhimõtted, mis on olulised kõigis ametites, kus töötatakse otseselt noortega. (Corney et al., 2022)

Raportis rõhutatakse, et eetikakoodeksid teenivad ka töötajate kaitsmise eesmärki, sätestades selged piirid, vastuvõetava ja mittevastuvõetava käitumise ning juhised olukordadeks, kus otsuseid tuleb teha kiiresti ja surve all. See on otseselt ülekantav ka sõiduõpetajate konteksti, kus töötatakse tihti alaealistega ning ollakse ühtaegu nii pedagoogilises, juhendaja kui ka võimupositsioonis. Noorsootöö koodeksite rõhuasetus noorte turvalisusele, professionaalsetele piiridele ja refleksiivsele praktikasile toetab seisukohta, et ka sõiduõpetajate eetikakoodeks peaks sisaldama

põhimõtteid noortekesksuse, võimu tasakaalustamise, diskrimineerimisvastasuse ja pideva enesereflеksiooni kohta. (Corney et al., 2022)

4.1. Eetikakoodeksi seos liiklusohutuse ja riskikäitumisega

Liiklusohutus ei sõltu üksnes sõiduki tehnilise käsitsemise oskusest ega liiklusreeglite tundmisest, vaid ka juhi hoiakutest, enesehindamisest, riskitajust ja otsustusprotsessidest. GDE-mudeli järgi kujuneb ohutu liiklemine mitme omavahel seotud tasandi koosmõjus: lisaks sõiduki valitsemisele ja liiklusolukordades toimetulekule mõjutavad juhi käitumist ka sõidu eesmärgid, isiklikud hoiakud ja elustiiliga seotud tegurid. Sellest lähtuvalt ei saa sõiduõpetaja roll piirduda üksnes tehniliste sõiduvõtete õpetamisega, vaid hõlmab ka õppija vastutustunde, enesekontrolli ja riskiteadlikkuse kujundamist. (Hatakka et al., 2002)

Sõiduõpetaja eetiline vastutus ilmneb eriti selgelt olukordades, kus õppija käitumist ei mõjuta mitte niivõrd teadmiste puudumine, kuivõrd suhtumine ohutusse ja valmisolek võtta liikluses põhjendamatuid riske. Kui õpetaja normaliseerib kiirustamist, tähelepanematust või agressiivset suhtlemisstiili, võib õppija hakata tajuma sellist käitumist tavapärase ja aktsepteeritavana. Vastupidisel juhul – kui õpetaja rõhutab järjekindlalt ettevaatlikkust, teiste liiklejatega arvestamist ja oma otsuste tagajärgede analüüsimist – toetab see turvalisemat liikluskäitumist ning vastutustundliku juhi kujunemist (Hatakka et al., 2002; Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2024).

Eetikakoodeks võiks sellises kontekstis toimida professionaalse orientiirina, mis aitab siduda liiklusohutuse eesmärgid õpetaja igapäevase kutsealase käitumisega. Sutrop (2016) rõhutab, et eetikakoodeksi üks oluline ülesanne on pakkuda tuge olukordades, kus seadus annab küll üldise raami, kuid ei kirjelda piisava täpsusega, kuidas toimida väärtuskonfliktide või eetiliste dilemmade korral. Sõiduõpetaja töös võivad sellisteks olukordadeks olla näiteks otsus, kas lubada ebapiisava valmisolekuga õppija eksamile, kuidas reageerida õppija riskivõtlikule käitumisele tunnis või kuidas tasakaalustada õppija ootusi ja liiklusohutuse nõuet. Eetikakoodeks aitaks sellistes olukordades sõnastada põhimõtte, et õpetaja esmane kohustus on toetada õppija ja teiste liiklejate turvalisust, isegi juhul, kui see ei lange kokku õppija lühiajaliste soovide või ärihuvidega (Sutrop, 2016; Pevkur, 2018).

Eesti liiklusohutusprogramm 2026–2035 seob liiklusohutuse eesmärgid selgelt juhi käitumise ja hoiakutega, rõhutades riskikäitumise vähendamise, ohutuskultuuri arendamise ja juhi ettevalmistuse kvaliteedi tähtsust (Transpordiamet, 2026). Programmi järgi ei piisa liiklusõnnetuste arvu vähendamiseks üksnes taristu arendamisest ja järelevalve tugevdamisest, vaid vaja on süsteemset tööd juhtide hoiakute ja vastutustunde kujundamisel kogu elu jooksul, sh esmasel juhikoolitusel (Transpordiamet, 2026). Sellest vaatenurgast on autokoolid ja mootorsõidukijuhi õpetajad olulised liiklusohutuse poliitika rakenduspartnerid: nende õpetamisstiil ja väärtushoiakud mõjutavad otseselt, millised riskikäitumise mustrid noorte juhtide seas kujunevad. Eetikakoodeks võiks toetada liiklusohutusprogrammi eesmärke, sidudes riiklikult sõnastatud ohutusprioriteedid sõiduõpetaja igapäevaste professionaalsete käitumisootustega.

Näiteks võib eetiline dilemma tekkida olukorras, kus õppija soovib kiiresti sõidueksamile minna, kuid õpetaja hinnangul ei ole tema tähelepanujaotus, riskitaju või otsustusvõime veel piisavalt välja kujunenud. Sellisel juhul ei ole küsimus üksnes õppija oskuste tasemes, vaid ka õpetaja kutsealases vastutuses vältida olukorda, kus ebapiisava valmisolekuga juht suunatakse liiklusesse liiga vara. Eetikakoodeks aitaks sellises olukorras põhjendada, miks õpetaja peab andma ausat ja ohutusest lähtuvat tagasisidet ka siis, kui see võib osutuda õppija jaoks ebameeldivaks või majanduslikult ebamugavaks (Sutrop, 2016; Pevkur, 2018).

5. SOOVITUSED SÕIDUÕPETAJATE EETIKAKOODEKSI LOOMISEKS JA RAKENDAMISEKS EESTIS

Käesoleva töö analüüs näitab, et Eesti sõiduõpetajate tegevus on küll reguleeritud kvalifikatsiooninõuete, õpetajakoolituse korralduse ja liiklusohutuse eesmärkide kaudu, kuid puudub ühtne eetikakoodeks, mis koondaks kutsealased väärtused, käitumisnormid ja eetiliste dilemmade lahendamise põhimõtted. Selline olukord tähendab, et mitmed kutsealased küsimused, nagu õppija väärikuse kaitse, suhtlusstiil, võrdne kohtlemine, huvide konfliktid ja turvalisuse esikohale seadmine jäävad suurel määral õpetaja enda tõlgendada (Koor, 2024).

Eetikakoodeksi loomise vajadust toetab arusaam, et eetikakoodeks ei ole pelgalt formaalne dokument, vaid kirjalik normide ja väärtuste kogum, mis aitab lahendada kutsetöös tekkivaid moraaliprobleeme ja toetab õigete käitumisviiside valikut. Eetikakoodeksi ülesanne on täiendada õigusnorme olukordades, kus seadus annab küll üldise raami, kuid ei kirjelda piisava täpsusega professionaalse käitumise eetilist mõõdet (Sutrop, 2016). Sõiduõpetaja töö puhul on see oluline, sest õpetaja roll ei piirdu ainult tehniliste oskuste edasiandmisega, vaid hõlmab ka õppija hoiakute, riskitaju ja vastutustunde kujundamist (Hatakka et al., 2002).

5.1. Sõiduõpetajate eetikakoodeksi võimalik struktuur

Dokumendianalüüsi põhjal võiks Eesti sõiduõpetajate eetikakoodeks olla üles ehitatud selge ja praktilise struktuurina, mis toetab nii kutsealast identiteeti kui ka igapäevast rakendamist. Koodeksi esimene osa võiks määratleda selle eesmärgi ja rakendusala. Selles tuleks selgitada, et koodeksi eesmärk on toetada õppija turvalisust, väärikust ja õiglast kohtlemist ning tugevdada sõiduõpetaja kutse usaldusväärsust avalikkuse silmis. (Sutrop, 2016)

Koodeksi teine osa võiks sõnastada põhiväärtused, millele sõiduõpetaja kutsetegevus tugineb. Kolmas osa võiks käsitleda sõiduõpetaja vastutust õppija ees, sealhulgas turvalise õpikeskkonna loomist, lugupidavat suhtlust, diskrimineerimise vältimist ja professionaalsete piiride hoidmist (Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks, 2024). Neljas osa võiks keskenduda professionaalsusele ja enesearengule, rõhutades kohustust õpetada oma pädevuse piires ning valmisolekut täiendada oma teadmisi ja oskusi (Banks, 2012).

Koodeksi viies osa võiks käsitleda suhteid kolleegide ja koostööpartneritega, sealhulgas austavat suhtlemist, põhjendamatute süüdistuste vältimist ja valmisolekut juhtida tähelepanu ebaeetilisele käitumisele (Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks, 2024). Kuues osa võiks puudutada äri- ja reklaamieetikat, näiteks läbipaistvat hinnastamist, varjatud kulude vältimist ja eksitava reklaami keeldu nagu seda on tehtud Ühendkuningriigi ja Iirimaa praktikas. Viimane osa võiks kirjeldada kaebuste lahendamise, rikkumiste käsitlemise ja koodeksi rakendamise üldpõhimõtteid, et dokument ei jääks üksnes deklaratiivseks tekstiks (Pevkur, 2018).

5.2. Koodeksi põhiväärtused Eesti kontekstis

Eesti sõiduõpetajate eetikakoodeksi põhiväärtuste sõnastamisel oleks otstarbekas tugineda olemasolevatele haridusvaldkonna eetikadokumentidele. Täiskasvanute koolitaja kutsestandard (2024) rõhutab väärikust, ausust, sallivust, vastutust, avatud hoiakut ja inimest väärtustavat suhtumist. Need väärtused sobivad hästi ka sõiduõpetaja kutsetöö aluseks, kuna õppija on samal ajal nii õpilase kui ka kliendi rollis ning sõltub õpetaja professionaalsusest ja usaldusväärsusest.

Sõiduõpetaja töö eripära tõttu tuleb põhiväärtuste seas eriliselt rõhutada turvalisust ja vastutust. Liiklusohutuse seisukohalt ei piisa üksnes sõiduki tehnilise käsitsemise õpetamisest, vaid oluline on mõjutada ka õppija riskitaju, enesehindamist ja hoiakuid (Hatakka et al., 2002). Seetõttu võiksid Eesti sõiduõpetajate eetikakoodeksi põhiväärtused olla õppija väärikuse austamine, turvalisus, vastutus, ausus, professionaalsus, võrdne kohtlemine, õppijakesksus ja pidev enesearen g.

5.3. Koodeksi rakendamine ja käsiraamatu vajalikkus

Eetikakoodeksi toimimiseks ei piisa selle olemasolust, vaid oluline on ka see, kuidas dokument praktikas rakendub. Eetikakoodeksite käsitluses rõhutatakse, et koodeks ei tohi jääda pelgalt „ilusaks paberiks“, vaid peab olema seotud süsteemse väärtusarenduse, arutelu ja liikmete eetilise kasvamise toetamisega (Sutrop, 2016). Seetõttu oleks Eesti jaoks põhjendatud mitte ainult eetikakoodeksi loomine, vaid ka selle juurde kuuluva praktilise käsiraamatu või hea tava juhendi koostamine.

Selline käsiraamat võiks sisaldada tüüpilisi eetilisi dilemmasid ja soovituslikke lahendusviise. See aitaks sõiduõpetajatel tõlgendada koodeksit olukordades, mida ei saa ammendavalt reguleerida üksnes lühikeste normidega. Näiteks võivad eetilised dilemmad tekkida küsimuses, kas õppija on valmis eksamile minema, kuidas reageerida õppija riskivõtlikule käitumisele või kuidas hoida professionaalseid piire pingelistes õppesituatsioonides (Koor, 2024). Juhtumipõhine käsiraamat aitaks muuta koodeksi elavaks töövahendiks, mitte ainult üldiseks väärtusdeklaratsiooniks (Sutrop, 2016).

5.4. Vastutus, järelevalve ja sanktsioonid

Koodeksi rakendamisel on oluline määratleda, kes vastutab selle täitmise eest. Eetikakoodeksi käsitluse järgi ei ole põhjendatud, et riik jälgiks otseselt kõigi eetikanormide järgimist, sest see hägustaks eetika ja õiguse vahelist piiri. Samas on võimalik, et koodeksi kehtestaja loob organi või süsteemi, mis teostab järelevalvet koodeksi järgimise üle eneseregulatsiooni põhimõttel (Sutrop, 2016).

Eesti kontekstis võiks koodeksi koostamise ja haldamise eest vastutada valdkondlikud erialaliidud või koostööorgan, kuhu kuuluvad autokoolide, sõiduõpetajate ja vajadusel Transpordiameti esindajad. Autokoolide ülesanne oleks teha koodeks õppijatele nähtavaks, tutvustada seda õpetajatele ning rakendada seda organisatsiooni igapäevases töös. Erialaliidud või selleks loodud eetikanõukogu võiks menetleda kaebusi ja teha otsuseid koodeksiga seotud küsimustes (Pevkur, 2018).

Sanktsioonid peaksid olema astmelised ja toetama eelkõige professionaalset arengut. Esmase rikkumise korral võiks rakendada hoiatust ja kohustust läbida eetikaalane täienduskoolitus (Pevkur, 2018). Korduvate rikkumiste korral võiks peatada koodeksiga liitumise või võtta ajutiselt ära õiguse kasutada usaldusmärgist. Raske rikkumise korral võiks lõpetada koodeksiga seotud staatuse ning vajadusel teavitada pädevat riiklikku asutust juhul, kui rikkumine viitab ka õigusnormide võimalikule rikkumisele (Sutrop, 2016).

5.5. Usaldusmärgis kui koodeksi rakendusvahend

Koodeksi rakendamist võiks toetada avalik usaldusmärgis, mis annaks õppijatele ja ühiskonnale teada, et autokool või sõiduõpetaja juhindub eetikakoodeksist. Ühendkuningriigi praktika näitab, et koodeksi järgimine võib olla seotud professionaalse maine ja usaldusväärsusega ka siis, kui tegemist ei ole otseselt riiklikult kohustusliku dokumendiga.

Eesti tingimustes võiks märgis toimida kvaliteedi- ja usaldusnäitajana. Märgise saamise eelduseks võiks olla ametlik liitumine eetikakoodeksiga, valmisolek järgida kaebuste lahendamise korda, koodeksi tutvustamine õppijatele ning osalemine perioodilises enesehindamises või täienduskoolituses (Sutrop, 2016). Märgise kasutamise õigus tuleks ära võtta juhul, kui on tuvastatud korduv või raske koodeksi rikkumine, eriti juhul, kui see kahjustab õppija väärikust, sisaldab eksitavat äritegevust või ohustab liiklusohutust.

5.6. Järeldus

Käesoleva töö põhjal võib järeldada, et Eesti sõiduõpetajate eetikakoodeksi loomine oleks põhjendatud nii kutse identiteedi tugevdamise, õppija kaitse kui ka liiklusohutuse eesmärkide toetamise seisukohalt. Tõhus koodeks ei tohiks piirduda üksnes väärtuste loeteluga, vaid peaks sisaldama ka selget struktuuri, praktilist käsiraamatut, rakendusmehhanisme, vastutusjaotust ja nähtavat usaldusmärgist (Sutrop, 2016). Selline lahendus aitaks vähendada tõlgenduste ebaühtlust, toetada sõiduõpetajate enesereflekssiooni ning muuta kutsealased eetilised ootused õppijatele ja avalikkusele arusaadavamaks (Pevkur, 2018).

Töö praktiline väärtus seisneb eelkõige selles, et selle põhjal on võimalik kujundada sõiduõpetajatele suunatud eetikakoodeksi lähtealus, mida saaks kasutada nii valdkondliku arutelu käivitamiseks kui ka konkreetse koodeksi koostamise alusmaterjalina (Sutrop, 2016). Käesolevas töös esitatud ettepanekud koodeksi struktuuri, põhiväärtuste, rakendamise, vastutuse, sanktsioonide ja usaldusmärgise kohta annavad valdkonnale esmase tervikliku mudeli, millele saab edasises arendustöös toetuda. Seetõttu ei ole töö väljund ainult teoreetiline, vaid sellel on rakenduslik potentsiaal autokoolide, sõiduõpetajate, erialaliitude ja liiklusohutuse valdkonna poliitikakujundajate jaoks.

Praktilises plaanis võiks töö tulemusi kasutada vähemalt kolmel viisil. Esiteks võiks töö olla sisendiks sõiduõpetajate eetikakoodeksi koostamisele erialaliitude või valdkondliku koostööorgani tasandil. Teiseks võiks selle põhjal töötada välja hea tava juhendi või käsiraamatu, mis sisaldaks tüüpilisi eetilisi dilemmasid ja soovituslikke lahenduskäike ning toetaks koodeksi rakendamist igapäevases õpetamispraktikas (Sutrop, 2016). Kolmandaks võiks töö tulemusi kasutada sõiduõpetajate täiendusõppe arendamisel, et siduda kutse-eetika senisest selgemalt õpetamise kvaliteedi, õppijakesksuse ja liiklusohutuse eesmärkidega (Hatakka et al., 2002).

Edasise arendustöö vaates näitab antud töö, et järgmise sammuna oleks otstarbekas kaasata valdkonna esindajaid praktilisse arutelusse selle üle, millised koodeksi põhimõtted, rakendusmehhanismid ja sanktsioonid oleksid Eesti tingimustes kõige sobivamad. Samuti võiks edaspidi uurida sõiduõpetajate, autokoolide õppijate ja valdkonna korraldajate seisukohti, et täiendada dokumendianalüüsi empiirilise vaatega. See võimaldaks hinnata, millised eetilised probleemid ilmnevad praktikute kogemuses kõige sagedamini ning millisel kujul oleks eetikakoodeks nende jaoks tegelikult kasutatav töövahend.

Seega võib järeldada, et töö ei piirdu üksnes sõiduõpetajate eetikakoodeksi vajaduse põhjendamisega, vaid pakub ka realistliku lähtepunkti selle edasiseks väljatöötamiseks ja rakendamiseks Eestis. Kui koodeksi loomine siduda valdkondliku koostöö, täiendusõppe, käsiraamatu ja usaldusmärgise süsteemiga, võiks sellest kujuneda praktiline vahend, mis toetab nii professionaalsuse arengut kui ka liiklusohutuskultuuri tugevnemist Eestis.

KOKKUVÕTE

Lõputöö uurib sõiduõpetajate eetikakoodeksi loomise vajadust Eestis lähtudes eeldusest, et kehtivad õigusaktid reguleerivad küll õpetaja kvalifikatsiooni ja õppesisu, kuid ei paku piisavat raamistikku tööga seotud eetiliste dilemmade ennetamiseks ja lahendamiseks. Töö teoreetiline raamistik toetub kutse-eetika, professionaalsuse, ja liikluspedagoogika käsitlustele ning haridus- ja noorsootöö valdkonna eetikakoodeksite kogemusele, tuues esile koodeksi rolli professionaalsete väärtuste, identiteedi ja refleksiivse praktika kujundamisel. Kvalitatiivse dokumendianalüüsi abil võrreldakse Eesti regulatiivset raamistikku ja eetikadokumente Ühendkuningriigi, Iirimaa, Soome, Läti ja Leedu praktikatega, mis näitavad, et sõiduõpetajate kutse-eetikat saab raamida nii eraldiseisva koodeksi, „hea tava“ juhendi kui ka juhiõppesüsteemi osana.

Analüüsi põhjal järeldatakse, et Eesti süsteemi tugevuseks on selge õiguslik miinimum, kuid mitmed suhtlus-, äri- ja reklaamieetika küsimused jäävad hetkel õpetaja enda tõlgendada, mis võib tekitada ebaühtlust praktikas ja vähendada avalikkuse usaldust. Sõiduõpetajate eetikakoodeks võiks muuta olemasolevad ootused läbipaistvamaks, sõnastada selgemini õpetaja vastutuse õppija turvalisuse ja väärikuse eest ning pakkuda ühist raamistikku eetiliste olukordade analüüsiks ja aruteluks. Töö rõhutab, et koodeksit ei tuleks käsitleda üksnes kontrollmehhanismina vaid professionaalse arengu ja enesereflksiooni tööriistana, mille tõhus rakendamine eeldab osaluslikku koostamist, seotust koolituse ja täiendusõppega ning regulaarset väärtusarutelude korraldamist valdkonna siseselt.

SUMMARY

The need for a code of ethics for driving instructors in Estonia. An analysis of existing codes of ethics is a bachelor's thesis that explores the need for a national code of ethics for driving instructors and analyses how existing ethical codes in other countries and education fields could inform its development.

This thesis explores the need to develop a professional code of ethics for driving instructors in Estonia, arguing that existing legal regulations define minimum requirements for qualification and curriculum but do not adequately address the ethical dilemmas that arise in everyday teaching practice. The theoretical framework draws on concepts of professional ethics, professionalism and traffic pedagogy, and on the experience of ethical codes in education and youth work, highlighting the role of codes in articulating values, shaping professional identity and supporting reflective practice. Using qualitative document analysis, the study examines Estonian legislation and ethical documents alongside practices in England, Ireland, Finland, Latvia and Lithuania, showing that driving instructors' ethics can be framed as a stand-alone code, a "good practice" guideline or an integrated part of driver education systems.

The findings suggest that Estonia's regulatory framework provides a clear legal baseline, but leaves many issues of communication, business conduct and advertising ethics to individual interpretation, which may lead to uneven practice and undermine public trust. A code of ethics for driving instructors could make existing expectations more transparent, clarify the instructor's responsibility for learner safety and dignity, and offer a shared framework for analysing and discussing ethical situations. The thesis emphasises that such a code should not function merely as a control mechanism, but as a tool for professional development and self-reflection, whose effectiveness depends on participatory drafting, integration into initial and continuing training, and regular value-based dialogue within the profession.

ALLIKAD

Banks, S. (2012). *Ethics and values in social work*. Palgrave Macmillan.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27–40.

CIECA. (2007). *Minimum requirements for driving instructor training (MERIT project final report)*. CIECA – The International Commission for Driver Testing.

Corney, T., Rannala, I., Guðmundsson, A., Jüristo, K., Valdimarsdottir, H., Martinson, M., Griffith, H., Šakarašvili, S., & Sigurjonsson, G. A. (2022). *Eetikakoodeksid Eestis, Austraalias ja Islandil: Nende kasutamine refleksiivses praktikas* (IO3). Victoria University; Estonian Association of Youth Workers. https://enk.ee/wp-content/uploads/2022/10/IO3-Eetikakoodeksid-Eestis-Austraalias-ja-Islandil-nende-kasutamine-refleksiivses-praktikas-1-1.pdf

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. SAGE.

Driver and Vehicle Standards Agency. (2025). *Approved driving instructor (ADI) code of practice*. GOV.UK. https://www.gov.uk/government/publications/driving-instructor-code-of-practice/approved-driving-instructor-adi-code-of-practice

Eesti Noorsootöötajate Kogu. (2023). *Noorsootöötaja kutse-eetika*. https://enk.ee/noorsootoo/noorsootootaja-kutse-eetika/

Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon ANDRAS. (2024). *Täiskasvanute koolitaja kutse-eetika koodeks.* https://andras.ee/wp-content/uploads/2024/09/lisa-3-taiskasvanute-koolitaja-eetikakoodeks.pdf

Eesti Õpetajate Liit. (2005). *Eesti õpetajaeetika koodeks.* https://opetajateliit.ee/?page_id=287

Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). *The qualitative content analysis process.* Journal of Advanced Nursing, 62(1), 107–115.

Finnish Transport and Communications Agency Traficom. (n.d.). *Apply for a driving instruction permit*. https://traficom.fi/en/transport/drivers-and-vehicles/driving-licenses/apply-driving-instruction-permit

Frankel, M. S. (1989). Professional codes: Why, how, and with what impact? *Journal of Business Ethics*, 8(2–3), 109–115.

Hatakka, M., Keskinen, E., Gregersen, N. P., Glad, A., & Hernetkoski, K. (2002). From control of the vehicle to personal self-control: Broadening the perspectives to driver education. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour, 5*(3), 201–215.

Koor, J. (2024). *Õpilaste poolt autokooli vahetamise mõjutegurid ja õpetaja roll selles.* Rakenduskõrghariduse lõputöö. Tallinna Ülikool.

Lietuvos transporto saugos administracija. (2021). *Description of requirements for driving schools.* Lithuanian Transport Safety Administration.

Liiklusseadus. (2025). *Liiklusseadus*. Riigi Teataja. https://www.riigiteataja.ee/akt/114112025022

Majandus- ja taristuminister. (2020). *Mootorsõidukijuhi õpetaja kvalifikatsiooni nõuded, õpetajakoolituse ja õpetaja täienduskoolituse korralduse nõuded ning mootorsõidukijuhi õpetamise õigust tõendava tunnistuse taotlemise, väljastamise ja kehtetuks tunnistamise kord*. Riigi Teataja. https://www.riigiteataja.ee/akt/116012020003

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods*. SAGE.

Pevkur, A. (2018). *Kohtunike eetikakoodeks: väärtused, normid ja eetilised dilemmad.* Tartu: Tartu Ülikool, Eetikakeskus.

Road Safety Authority. (2023). *Driving instructor handbook*. Road Safety Authority. https://www.rsa.ie/docs/default-source/services/s3.2-adi/adi-application-pack/26-driving-instructor-handbook-23.2.pdf

Sutrop, M. (Koost.). (2016). *Eetikakoodeksid: Väärtused, normid ja eetilised dilemmad.* Tartu Ülikooli eetikakeskus / Eesti Keele Sihtasutus.

Tartu Ülikooli eetikakeskus. (2024). *Teoreetiline taustamaterjal õpetaja eetikakoodeksi tarvis*. Tartu Ülikool. https://eetika.ee/sites/default/files/2024-01/Teoreetiline%20taustamaterjal%20%C3%B5petaja%20eetikakoodeksi%20tarvis.pdf

Transpordiamet. (2026). *Liiklusohutusprogramm 2026–2035.* https://www.transpordiamet.ee/sites/default/files/documents/2026-01/Liiklusohutusprogramm%202026%E2%80%932035.pdf

Õpetaja eetikakoodeks. (2026). *Õpetaja eetikakoodeks*. Eesti Haridustöötajate Liit.